

## Sziget a Ligetben?

*A Múzeumi Negyed (már a név is különös, mert nyelvtanilag bizonytalan: a hivatalos iratokban hol Múzeumi, hol csupán Múzeum Negyed szerepel) múltja, jelene és jövője*

Számos, múzeumi kérdéseket középpontba állító kritikus tanulmány és cikk született az elmúlt két év során a Múzeumi Negyedről. Közös bennük, hogy érveikkel nem vitatkozott senki. Baán László egy-egy interjúban újra és újra ismertette a projekttel kapcsolatos saját nézeteit, de a kritikákra érdemben nem reflektált, a munkacsoportok tagjai pedig megalakulásuk óta a negyedhez kapcsolódó muzeológiai kérdésekben még egyszer sem nyilvánultak meg. Mintha a kormány (és miniszteri biztosa) az utóbbi évtizedek legnagyobb jelentőségű kulturális beruházása esetében csak az egyirányú és egyszemélyi kommunikációban bízna. Ez a kinyilatkoztatásokra épülő kommunikáció pedig szaggatottan, elhallgatásokkal működik: olyan, mintha az érdeklődő szakmai és szélesebb közvélemény egy ütemmel mindig le lenne maradva, s mintha csak megoldások lennének, problémák nélkül. Nem lehető fel sehol nyilvános és logikus levezetés a múzeumok kiválasztásának folyamatáról; a lista egyszer csak készen állt. Lezajlott úgy egy elhelyezési ötletpályázat, hogy előtte senki sem tisztázta a múzeumok egymáshoz fűződő viszonyának lehetőségeit. A fődíjasokban pedig fel sem merült a Petőfi Csarnok helyén létrehozandó Új Nemzeti Galéria gondolata, a tervpályázatba viszont már ez is kész tényként került. A kezdetek óta nincs átfogó elemzés a projekt lehetséges tágabb kulturális kihatásairól, a koncepció kidolgozója nyilvánosan nem mérlegelte a budapesti és az országos múzeumi rendszer átalakulásának lehetőségeit, de nem mutatta ki senki a plusz egy-másfél, vagy adott esetben kétmillió, csak a múzeumokért, illetve tágabban az új Liget-élményközpontért Magyarországra, Budapestre, a XIV. kerületbe érkező turista elhelyezésének, helyválttatásának vagy egyáltalán megjelenésének realitását sem. Baán László ötletének megszületése óta nincs tehát valódi, demokratikus nyilvánossága a projektnek, ezért a Múzeumi Negyed keletkezésének tényleges okaira is csak következtetni lehet.

A létrehozás legfontosabb oka a Budai Vár kiürítésének, kormányzati, és reprezentációs célokra történő újrahaznosításának politikai szándéka. Az ötlet napirenden volt már 1998 és 2002 között is, de a gondolat mögé azóta ideológia is került, a Kossuth tér köztéri szobrainak az 1944 előtti állapotokhoz történő visszaigazításához hasonlóan a Vár is egy régebbi korszak anakronisztikus szimulációjává válhat. A visszaállítás túlmutat a múzeumok problémáján, alapjaiban rendezheti át politika és kultúra magyarországi viszonyát, mint ahogy a Múzeumi Negyed, Budapest további „vízfejűsítésével”, általánosságban is hatalmas lépést jelentene a decentralizációval szemben a centralizáció útján. A második érv a múzeumok ingatlanproblémája. Hiszen a Múzeumi Negyedbe tervezett valamennyi múzeum, különféle módokon ugyan, de jelenleg elhelyezésének problémájával küzd. Az Építészeti Múzeumnak nincs otthona, a látogatószámaival aligha büszkélkedő Magyar Fotográfiai Múzeumban (amelynek tervbe vett neve tavaly hirtelen FotóMúzeum Budapestre íródott át), Kecskeméten nem fér már el újabb kép vagy tárgy, a Néprajzi Múzeumot pedig szintén 1998 óta kívánja más helyen látni a mostani kormánypárt. A Magyar Nemzeti Galéria terei belsőépítészeti-építészeti beavatkozások nélkül nehezen alkalmazkodnak a kortárs muzeológiai kihívásokhoz, a Ludwig Múzeum pedig ugyan megfelelő terekkel rendelkezik, de már Bencsik Barnabás hét évvel ezelőtti igazgatói pályázata is szorgalmazta a költözést. Mindezek létező ingatlankérdések, amelyek azonban korántsem indokolják a közös elhelyezést, a felsorolt múzeumok negyeddé fűzését. A harmadik indok a nagyberuházásokkal élénkített gazdaság unortodox elképzeléséhez kötődik, ahol a stadion, a művészet palotája, vagy adott esetben a múzeumkomplexum nemcsak egy politikai korszak monumentális emlékműve lehet, hanem az adott terület münchenhauseni felemelkedésének reménybeli záloga is. Mindezek az érvek alapvetően politikai jellegűek, amelyek nem a nyilvános vitából, illetve a vitákban is megnyilvánuló, a múzeumok működésére vonatkozó társadalmi igényekből, vagy a gyűjtemények bővülésének helyigényéből vezethetők le – a budapesti Múzeumi Negyed keletkezése ennyiben eltér valamennyi korábbi klasszikus múzeumi együttes történetétől.

Pedig a Múzeumi Negyed megépítése mellett elhangzott érvek közül a legerősebbnek a hasonló külföldi együttesek példája tűnt. Nem véletlen, hogy Ráday Mihály kissé elhamarkodott kritikai megjegyzésére – Ráday egy írásában a múzeumok egymás mellett állásának külföldi ritkaságáról szolt – György Péter az *Élet és Irodalomban* egy hosszú listával válaszolt, amelyben Washington, New York, Berlin, Frankfurt, München, Bonn és Bécs múzeumi negyedei szerepeltek. Valójában mindegyik példa erősen eltér a magyar kezdeményezéstől. Más a szerkezetük, mások voltak létrejöttük körülményei, különböző a létrehozásukra szánt idő, és jelentősen különböztek a magyarországitól a gyűjteményekben rejlő lehetőségek is. (A hasonlóságot talán úgy lehetne értelmezni, mint ahogy a kormány politikusai néhány éve a médiatörvényt védték: minden darabja valamely más ország szabályozásában megtalálható.) A különbségek pedig a Múzeumi Negyed lényegét érintik.

A berlini Múzeumsziget azért összehasonlíthatatlan a budapesti elképzelésekkel, mivel éppen száz év telt el az első és az utolsó épület felépítése között (sőt, a nácik már készen álltak a további monumentális átalakítás terveivel), s valamennyi bővítés közvetlenül a gyűjtemények gyarapodásából következett. Ugyanez a helyzet Münchennel, a három Pinakothek és a további múzeumok együttesével, a Kunstareallal. Több múzeumi intézmény közös megjelenése Budapesthez hasonlóan Bajorországban is összefügg az egységes brand iránti törekvéssel, amely ma már szinte mindenütt a városmarketing szerves része. A budapesti Múzeumi Negyed esetében viszont az eddigi tervek és nyilatkozatok alapján úgy tűnik, a jelenbeli brandépítés előbbre való szempont, mint a múzeumok jövője.

Frankfurtban és Bonnban is léteznek brandek, előbbiben Museumsufer, utóbbiban Museumsmeile az összefoglaló név; mindkét helyen egy-egy politikai döntés nyomán jött létre múzeumkomplexum. Azonban évtizedekkel ezelőtt, a múzeumépítések németországi nagy hullámában mindkét (Budapestnél jóval kisebb) városban olyan, a történelmi tapasztalatokból kiinduló urbanisztikai döntésekre került sor, amelyek mindenekelőtt a kultúra és a város viszonyának új felfogását, egyfajta hatalmi egyensúlyát tükrözték. Frankfurtban a negyed kiépítése a város kultúrájának akkori irányítója, Hilmar Hoffmann „kultúrát min-

denkinek” jelszavával kezdődött még a hetvenes években. Bonnban pedig a nyolcvanas évek elején kívánták politika és kultúra összhangját megteremteni, létrehozva a város és egyben a szövetségi állam új szellemi-kulturális központját. A Budai Várból kitelepített Múzeumi Negyed szimbolikus üzenete ennek épp az ellenkezője: a magaslati, hatalmi központtal szemben, a túlparton a cirkusszal együtt kezelt múzeumok a szórakoztatást szolgálják. Washingtonban a National Mall hosszú évtizedek alatt épült ki, abból a folyamatos és csilapíthatatlan gyűjtési vágyból és világösszegző szándékból táplálkozva, amely az ottani múzeumi szenvedélyt az első intézmények megalapítása, Charles Wilson Peale kora óta jellemezte. New York pedig egészen más világ: ott elsősorban a piac irányította a múzeumi rendszer kiépülését, a magánkezdeményezésekből született hatalmas gyűjteményeknek a legnagyobb városban kellett a hely.

A Budapest elé legtöbbször példaként állított bécsi Museumsquartier területén korábban a vásár palotája állt, a valaha volt császári istállók helyére, a Marhilfer Strasse elejére a nyolcvanas évek elején hotelt, bevásárlóközpontot, vagy múzeumi negyedet terveztek; hosszú viták után az utóbbi kapott zöld utat. A Museumsquartier sikere, beilleszkedése a városi szövetbe azonban nem csupán a területén lévő, összesen két múzeummal magyarázható. A magángyűjteményre épülő Leopold Museum és a budapestihez hasonló struktúrában működő Ludwig Múzeum mellett többek között Kunsthalle, kulturális inkubátorház, több kávézó és étterem, könyvesbolt, gyermekeknek szóló kiállítás kapott helyet, az „életet” elsősorban ezek biztosítják. Hasonlatképpen: mintha Budapesten a Városligetbe, a vásár egykori telkére és a Petőfi Csarnokba a Ludwig Múzeum és egy magángyűjtők múzeuma költözött volna, körülöttük, a zárt egységekben néhány további intézménnyel (a Museumsquartier esetében egy kb. 150x300 méteres területről beszélünk, ez nagyjából a Közlekedési Múzeumtól a Petőfi Csarnokig húzódó terület). Ha pedig visszafordítjuk: a budapesti Múzeumi Negyed csupán úgy lenne átmásolható Bécsre, ha az egész Burgviertelt átalakítanánk, átszervezve a Ring közlekedését, a Burggartenben fákat kivágva. A radikális és egyoldalú beavatkozás azonban elképzelhetetlen, nemcsak Bécs, de valamennyi fenti

múzeumi negyed esetében, mert az említett komplexumok, amelyek egykor akár uralkodói döntésre, akár demokratikus úton jöttek létre, ma már a nyilvánosság intézményei, és a kortárs múzeumi felfogás jegyében egy városi szövetbe illeszkedve, agóráként funkcionálnak.

Van néhány múzeumi negyed a világban, amelyek György Péter listájából ki-maradtak, talán mivel éppen épülőfélben vannak, talán mert ott a nyilvánosság európaiától, amerikaiától eltérő mechanizmusai működnek. Múzeumi negyedeket terveznek, illetve valósítanak meg többek között Abu Dhabiban, Kína több városában; néhány éve pedig a Guggenheim Alapítvány egykori igazgatója, Thomas Krens felvetette egy bakui kulturális negyed tervét. A világ néhány területén tehát tovább tart a múzeumi boom, az a tendencia, amelynek keretében az elmúlt évtizedekben a világ sok pontján sztárépítészek látványos vagy éppen minimalista épületei vonzottak nagyobb tömegeket a múzeumba, ahol a közönséget gyakran a nagyszabású, blockbuster-kiállítások előtti sorban állás várta. Ahogy megint csak György Péter fogalmazott, a ma már egyszerűnek nyilvánítható Bilbao-effektus kapcsán: „a kulturális urbanisztika politikai gazdaságtana által determinált városok sora a múzeumot a megváltás csil-lagának látta”. Azonban ez az idő Európa nyugati részében egyértelműen elmúlt: a múzeumi boom fogalma legalábbis a válság óta érvénytelen, pontosabban múlt idő. Sok helyen kiderült, hogy a kiemelkedő építészeti alkotások csak időlegesen vonzzák a múzeumlátogatókat. A korábban beindított nagyléptékű kulturális fejlesztéseket az ingatlan-üzletek eldorádójában, Spanyolországban leállították, Olaszországban és Európa számos más országában a múzeumok állami, önkormányzati támogatását drasztikusan csökkentették. Budapesten az európai múzeumi trend ellenében nagyszabású beruházások felé tartunk.

A jelen gondjaiból kiindulva ma Nyugat-Európában, Észak-Amerikában és Japánban sok helyen, sokan foglalkoznak a múzeumok jövőjével. Egyre több tanulmány, kutatás veti fel a kérdést: milyenek lesznek a múzeumok 30-40-50 év múlva? A virtuális és vegyes valóságok korában milyen technika lesz majd nélkülözhetetlen? A pontos másolatok és szimulációk világában vajon felértékelődik-e az eredetiség, vagy éppen teljesen elveszti értelmét? Lépést

tudnak-e tartani az állami gyűjtemények a magángyűjtők, vagy a multinacionális cégek lehetőségeivel? Hogyan tudhat majd együttműködni az iskola és a múzeum? Milyen új képzési formák szükségesek ahhoz, hogy felkészülhessünk a jövő kihívásaira? Milyen új eszközei lesznek a múzeumnak a tudományos kutatásban? Ha valaki ma a világon új múzeumi rendszerek kiépítésébe fog, óhatatlanul is ezekbe a kérdésekbe ütközik. De nem Magyarországon.

A budapesti Múzeumi Negyednek egyelőre nincs jövőképe. A miniszteri biztos jövőkép helyett a múzeumi boom során, legkésőbb a kétezres évek elején megkérdőjeleződött szlogeneket ismételteti, élményközpontokról, turisztikai vonzerőről, marketingeszközökről beszél. A tervekben rejlő jövő-lehetőségek viszont már most is erősen korlátosak. A Múzeumi Negyedben Béccsel ellentétben privát kezdeményezések számára nincsen hely. A technikai lehetőségek, a jelenlegi helyzetből extrapolálva legfeljebb néhány Patyomkin-videófal felállításáig nyúlhatnak. (A médiaművészet bemutatásának lehetőségeit egyébként is korlátozza a fotómúzeum műfaji rögzítése.) A magyarországi múzeumok gyűjteményezése, egy-két kivételtől eltekintve, az elmúlt évtizedben gyakorlatilag megállt. Hogyan nyílik majd hosszabb távon lehetőség a gyűjtemények frissítésére, bővítésére? Hogyan nyílik lehetőség a térbeli bővülésre? A talán a méretből kiindulva egymás mellé helyezett építészeti- és fotómúzeum adott esetben terjeszkedhet-e majd tovább? (Zárójelben: valamivel több, mint száz évvel ezelőtt, az egykor sokkal gondosabban előkészített Szépművészeti Múzeum a felduzzadt gipszgyűjteménye miatt már megnyitásakor szűknek bizonyult. Baán László több interjúban is felhozta a városligeti történelmi kontinuitást, az egykor jól eltervezett kulturális épületegyüttesek mai folytatásának lehetőségét. Ehhez csak annyit, a Szépművészeti Múzeum építéskor a Fesztvőkörkép csúf, „gazométerre” emlékeztető épületét le kellett bontani, a tulajdonosokat busásan kártalanítani: a millenniumkor a magyar állam 32 évre adta bérbe a területet az üzemeltetőknek.) Miközben a magyar múzeumi rendszer évtizedek óta forráshiánnyal küzd, mi garantálja majd a presztízsintézmények fenntarthatóságát? Hogyan lehet növelni a nemzetközi értelemben nagyobbbrészt nem a világ élvonalába tartozó gyűjtemények vonzóságát,

megteremteni azok valóban nemzetközi kontextusát? (Ha erre, a szlogenekkel ellentétben, jelenleg gyakorlatilag semmilyen feltétel nem adott.)

Ha a jövőt csak találgatni lehet is, Budapest múzeumi szerkezete a Múzeumi Negyed kialakításával mindenképpen átalakul. Az eddigi kiegyensúlyozott, szétszórt struktúrát, amelyben ott volt az óbudai és a várbeli múzeumi negyed csírája is, egy koncentrált és valószínűleg intézményesen is centralizált rendszer (mert csak így lesz értelme az egymás mellé rendeléseknek) váltja fel. Ne feledjük, ebben a hatalmas konglomerátumban ott lesz még a most építendőknél túl a Szépművészeti Múzeum, a retrográd módon visszaépített Közlekedési Múzeum és a Mezőgazdasági Múzeum (ha még létezik majd), valamint sajátos formájában a Műcsarnok is. A rendszer – ellentétben azzal, amit a szakemberek a nemzetközi trendekre hivatkozva évekkel ezelőtt elvárásaként egyértelműen megfogalmaztak – az autonóm egységek laza és decentralizált láncolata helyett a központosítás irányába tart. Erre mutat a múzeumi törvény 2013. évi módosítása, amely a múzeumigazgatói pályázatok esetében eltörölte a szakképzettség követelményét, és a miniszternek teljhatalmat adott a múzeumi tárgyak tetszőleges mozgatására. (Milyen távol van ettől a norvég múzeumi reform példája: a szakembereket, muzeológusokat az átalakítások döntéseibe bevonó modell. S milyen távol van a Múzeumi Negyed tervezett csillogásától a helyi polgármesterek bölcsességére, pontosabban a jó szerencséjükre hagyott magyar megyei múzeumok való világa.)

Az autonómia elvesztése összekapcsolódik azzal, hogy a Múzeumi Negyed beleilleszkedik majd a Liget-élményparkba, amelyben a múzeum, „az adófizetők pénzéből fenntartott józan közintézmény, a kulturális identitások konstrukciójában szerepet játszó műhely” (György Péter) helyett a szórakoztatás helyszíne lesz. Ebben a „kulturális desztinációban” különösen nehéz lesz majd kritikus kiállításokat készíteni: képzeljük el a Ludwig Múzeum néhány évvel ezelőtti A meztelen férfi című kiállítását a benne foglalt, homoszexualitással kapcsolatos kérdésekkel a Liget közepén, nem messze a cirkusztól. Lehetséges lesz-e a magyar történelem nagy kérdéseivel vagy az égető urbanisztikai problémákkal (Városliget fáiak pótolhatatlanságával), a hajléktalansággal foglalkozó kiállítást rendezni a Fotómúzeumban vagy az Építészeti

Múzeumban? Hogyan lesz a Múzeumi Negyed a nyilvánosság színtere? Egy autoriter módon, ad hoc döntésekkel létrehozott, élményparkba helyezett, autonómiájában korlátozott együttes nem fog tudni megfelelni ezeknek a követelményeknek.

A magyar múzeumok jelenében a Múzeumi Negyed mégis egyfajta lehetőséget rejteget. A jelennel kapcsolatban annyit, hogy a múzeumi rendszer általános lezülése és lepusztítása idején néhány intézmény még működik. A jövőre nézve pedig annyit, hogy valószínűleg létezniük kell a projekten belül egymásba dobozolt, kisebb volumenű B- és C-terveknek is. Ha lenne idő és tér a vitákat többoldalúan és valóban nyilvánosan lefolytatni, akkor kiderülhetne, hogy az elmúlt években felszínre került ötletek, a B-, C-, vagy D-tervek egyes elemei valóban felhasználhatók a magyar múzeumi rendszer elengedhetetlen, teljes átgondolásának, megújításának részeként. György Péter a már idézett rövid olvasói levelében még a következőket írja: „A vállalkozás legitimitása a nyilvánossághoz való viszonyán, a kritika meghallgatásának szándékán és gyakorlatán múlik. Ha létrehozói azt óhajtják, hogy a negyedet az érdeklődők mindegyike magáénak tekintse, akkor kommunikációs szerződést kell ajánlaniuk és kötniük azokkal, akik majd azt használni fogják.” Erre egyelőre semmilyen jel nem mutat. Az A-terv szerint nincs értelme Múzeumi Negyedet építeni, mert annak nincs jövője.